

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ

Ո՛ՏԱՅՐ ԻՆՁ ԶՄՈՒՒՍ...

Յուճիս, 1941. — Ըսին, ըսին, եղաւ: Մայիսէն ի վեր ծխախոտն ալ չափի տակ առնուած է: Պիտի տան համրանքով: Կրամ-կրամ:

Ծխալաճառները կը ստանան որոշ քանակութեամբ ծխախոտ եւ դլանիկ: Վաճառումը՝ երբեմն օրը մէկ անգամ: Յաճախ օր ընդ մէջ: Փոխն ի փոխը:

Իւրաքանչիւր ծխալաճառ իր մասնաւոր ժամերն ունի: Մէկ-երկու ժամ, աւելի առաջ պոչը կազմուած կ'ըլլայ, հետզհետէ ուռելով եւ երկարելով: Ու ամէն օր ծխամոլներու խառնուրդի ցուցահանդէս մը փարիզի պողոտաներուն վրայ, փողոցներու անկիւնը, ինչպէս երկրին ամէն կողմը: Տեսարաններ որոնց առջեւ արցունքն ու ժպիտը իրար կը խառնուին:

Երբեմն աւելի դիւրին է ուտեստ ճարել քան տուփ մը «կապոյտ», նոյն իսկ հինգ հատ «փարիզիէն»:

×

Ահա մեր թաղին «ծխապոչը», կայարանի հրապարակին վրայ:

Երկու հարիւր յիսուն հոգինոց բազմութիւն մը կիսաբոլորակ շարուած, կարգի կը սպասէ «ահիւ եւ երկիւղիւ»: Հապա եթէ պաշարը հատնի՞ր...

Ծխալաճառը յայտարարած է պատրաստ մթերքը, — այսքան «կապոյտ», այսքան «կանանչ», — 80 տուփ կոլուազ վերք, 250 տուփ կոլուազ պլէօ, 20 տուփ սէլֆիֆ: նոյնքան ժիքամբ եւն. Պաշարը կըրնայ բաւել 354 անձի:

Երկսեռ է բազմութիւնը, այս ճակատին վրայ եւս: Պարոնը գործի դացած է, տիկինը կը սպասէ: (Կամ ճիշդ հակառակը): Եթէ հայրիկը եւ մայրիկը զբաղած են, աղջիկը կամ տղան կը սպասեն, մինչեւ որ հասնին:

Աւելի ճարպիկներ ալ կան: Էրիկ-կնիկ պոչ կապած: Մէկը յառաջապահ, միւսը վերջապահ: Ահա եւ մեր Նուարդը, անդին՝ ամուսինը: Ահա Հայկուհին, քիչ անդին՝ մայրիկը, ամէնէն վերջն ալ՝ Մարտիկը:

Իսկ ո՞վ համրեց անոնք որ պոչ կը կապեն ժամով կամ օրականով: Հապա անոնք որ թաղէ թաղ ման դալով, 8-10 տուփ կը ճարեն, 15-20էն ծախելու համար (բուն արժէքը՝ 6½-10 ֆրանք):

Ոլոր-մոլոր ծուխին մէջ է որ պիտի անճրկէր սեւ շուկան, մահաւանդ քաղաքին հրապարակներուն վրայ:

×

Կայարանին սանդուղներէն հազիւ իջած, մարդակոյտ մը հրապարակի ծխալաճառին առջեւ:

Բաշխումի ժամն է իրիկուան 6:30: Դեռ ժամը հինգն է: Ճիշդ 45 շաբ՝ խանութին առջեւէն մինչեւ Օթէլ Թէրմինիւսի անկիւնը: Յետոյ 150 շաբ՝ ալ հիւրանոցին կոնակը, պատին երկայնքն ի վար: Իւրաքանչիւր շաբքին «պարունակութիւնը» — չորս—չորս, հինգ—հինգ, երեքական կամ վեցական: Միջինը հաշուելով չորս կամ հինգ, այս ծխապոչը կը բաղկանար, ուրեմն, 600—750 հոգիէ, — այր, կին, կրակուրոց երիտասարդ կամ խարխուլ ծերունի, օրիորդ կամ պատանի: Բարեւոն մը խայտաբղէտ: Բոլորն ալ դառնուկ դարձած՝ մուխի կարօտէն: Ու համեմատել: «Ճակատագրի եղբայրներ»:

Աւելի անդին, քաղաքին պորտին վրայ, դրեթէ նոյնքան բաղմութիւն, կողմնակի փողոցի մը մէջ: Խելօքիկ մը շարուած քովէ քով, երկ—երկու կամ չորս—չորս:

— Դո՞ւն ալ, Գեւո՛, ի՞նչ գործ ունիս հոս:

— Կէս ժամ է կը սպասեմ, դեռ կարգս չեկաւ: Ես քեզի չէի՞րսեր, օր մը պիտի փնտռենք մեր դիմացի ծերուկ որճարանատէրին 75 սանթիմնոց սուրճը եւ 3¼նոց կօլուազը...

— Իսկ դո՞ւն, Թաթուլ, ձեր գիւղին մէջ ծխախոտ չկա՞ր որ հոս եկեր ես:

— Մի խնդար, դուն ալ մեր օրին կուգաս: Իբրեւ թէ չես ծխեր, բայց կը տեսնենք, կը տեսնենք...

— Է՛ր երբեմն ծխելն ալ չուք, շնորհք ունէր: Յաղթական կերպարանքով մը կը ներկայանայիր ծխալաճառին, ուզած տեսակդ, ուզածիդ չափ կ'առնէիր եւ հպարտօրէն բանալով, մէկուն միւսին հրամցնելով, իրարու ետեւէ կը վառէիր, մինչ ծուխը կը բարձրանար ոլոր—մոլոր: Եթէ ածիլուած չըլլայիր, պիտերդ ալ կ'ոլորէիր սանկ մը: Իսկ հիմա, այսպէս գլխիկոր, խեղճացած, իրարու ետեւէ պոչ կապած... նշաւակ անցնող—դարձողին: Եւ միշտ մտահոգ — ինծի ալ բաժին պիտի մնա՞յ... Եթէ կրցար տուի մը ճարել, կը վախճա մարդու ցուցնել: Հատ—հատ, դողունի, կը հանես դրպանէդ, ինչպէս տղայ մը շաքար դողցած է մայրիկին դարակէն: Ի պատիւ զինադադարին, դուն ալ ծխադուլ հռչակէ, պրծա՛ւ...

— Այդ խրատը քեզի պահէ: Ես վճռած եմ շարունակել: Վերջին հաշուով իմ ծխելս ալ իր դաղտնիքն ունի: Ես համոզուած եմ որ ծրխախոտը կը սպաննէ շատ մը մանրէներ: Յետոյ, լաւադոյն միջոցն է քիչ ուտելու, այնպիսի ատեն մը երբ սոխն ու սխտորն անդամ պոչով կը ճարուին: Օր մը օրանց մառշէ դացե՞ր ես դուն, գիտե՞ս ինչ կը նշանակէ կապոց մը աղցան կամ շողգամ ճարել...

Երբորդ մը. — Հարցէն չչեղինք. օրակարգը ծխախոտ ճարել է, կապոյտ, կանանչ կամ դեղին: Դուք հոս սպասեցէք, մենք ալ ուրիշ ճակատ մը վազենք: Օ՛րն անդր...

Զորքորդ մը. — Ես դիւրաւ կը ճարեմ մեր թաղին մէջ, ախորժաբեր մը ցնծալով: Միայն թէ ուրիշ մարդ չտեսնէ...

— Միասին դնա, հատ մըն ալ դուն ճարէ, դոնէ մեզի օգնած կ'ըլլաս:

×

Միասին դացինք մեր թաղի ծխավաճառին: Սեղան մը դատեցինք եւ փառաւոր մը բաղմեցանք: Երկու աւագան: «Սպասէ սա երկու յաճախորդները մեկնին»: Յանկարծ ընկերս տեղէն ցատկեց, կոճակները կոճկեց եւ մեղրանուշ ժպիտ մը խաղցնելով.

— Կօլուազ մը, օրիորդ, շատ կը խնդրեմ:

— Զունիմ, պարոն. իրիկունը պիտի բաժնուի:

— Կ'աղաչեմ, օրիորդ, տիկին մայրիկը կուտար:

— Տիկին մայրիկը հոս չէ. սպասեցէք ձեր կարգին:

— Ափէռիքիք'մը եւս կ'ապսպրեմ, օրիորդ:

— Կրնաք տասը հատ ապսպրել: Իրիկունը:

— Գոնէ մէկ անգամ բացառութիւն ըրէք, օրիորդ, ձեր թաղեցին եմ:

Ոչ իսկ աչքերը կը թարթէր օրիորդը, — անուշիկ պարմանուհի մը նոր բացուած, ինչպէս դարնան վարդ մը: Ինչպէս արշալոյսը «վարդամատն»:

Եւ ընկերս պատի դոյն դարձած եկաւ նստաւ տեղը:

— Երուս'նդ, ըսի, եթէ ժամադրութիւն մը խնդրած ըլլայիր, այսքան դժուարութեան չէիր հանդիպեր:

— Երկա՞ն ըրիր դուն ալ. սիրտս կը մխայ, դուն կը զուարճանաս: Եթէ կ'ուզես դնա, ես պիտի սպասեմ որ մայրը գայ, այլապէս բանս բուրդ է մինչեւ իրիկուն:

— Դուն ինծի մտիկ ըրէ. եկուր ձայն տանք աշուղ Յովնաթանին հետ.

Ասեւ ես թէ դարնան վախթը,

Սիրական, ամա՛ն,

Որ բացուի մեր պաղչին վարդը,

Քեզ ցոյց կուտամ ծոցիս զարդը,

Սիրական, ամա՛ն,

Աման ե՛կ պաղչէն, այս է լաւ վախթը,

Բացուել է վարդը...

— Դուն չէնք-չնորգք խնդեցեր ես. ի՞նչ դարուն, ի՞նչ վարդ, ծո՛ւկ կ'ուզեմ, ծո՛ւկ, կը հասկնա՞ս, մո՛ւկ, ինչպէս կ'ըսէր Կարնեցին:

— Վարդը աղջիկէն, ծուկն ու մուկն ալ մայրիկէն: Եթէ կ'ուզես Ֆրանսերէն ճոռտողենք (ո՛ղջ մնայ ժաք Տիսօր).

Vivent le vin, l'amour et le tabac !
 Nos trois plaisirs, après tout, ici... bas.
 Vin et tabac deviennent introuvable.
 J'attends du moins nos cigarettes bleues,
 Et mon honnête et rouge vin de table.
 A l'amour seul je ne fais pas de queue.

×

Յուլիս. — Տագնապը երթալով կը սաստկանայ: Պոչերը բաղմապատկուեցան, աւելի անտանելի դարձան, երբ որոշուեցաւ չաբաթը միայն հինգ օր բաշխում կատարել: Միեւնոյն ատեն արգելուեցաւ սոյն կապել որոշուած ժամէն առաջ: (Արտօնուած է միայն կէս ժամ առաջ):

Ո՞վ է լսողը: Ահա շարուեր են պատին տակ, ժամանակէն շատ առաջ, ինչպէս ոչխարներու հօտ մը մսուրին առջեւ: Կը խօսին, կը վիճին. ճաւերտիւններ կուտան իրարու. մինչ բարի ոստիկաններ կը հսկեն ծխավաճառին առջեւ, որպէսզի բաղմութիւնը խանութէն ներս չխուժէ կամ իրար չկոխոտեն:

Եւ ահա վերջին տնօրինութիւնը, — արձանագրել բոլոր ծխողները, 18 տարեկանէն վեր, բայց ոչ կիները:

— Ի՞նչ. կիները պիտի չծխեն. որո՞վ իրաւամբ: Հապա աղաւթի՞ւնը, հաւասարութի՞ւնը...

Շատ չանցած, արձագանգ մը չարաշուք, — որոշուած է չաբաթը երկու տուփէն աւելի չտալ. կամ ծխախոտ մէկ տուփ:

— Ի սէր Աստուծոյ, դուն ալ արձանագրուէ, ես քսանէն կ'առնեմ կապոյտը:

— Ես պատրաստ եմ երեսունէն դնելու, ինչ որ ալ ըլլայ տեսակը: Տիկիմ մը. — Անոնք էրիկ մարդ են, կը ճարեն. մենք ո՞ր քարին զարնենք մեր գլուխը:

Օրիորդ մը. — Ժիթամ կ'ուզեմ, պալթօ կ'ուզեմ, հիմա կ'ուզեմ:

Ունեւոր տիկիմ մը. — Իմ ամուսինս ժամանակին 250 տուփ առած էր, առ այժմ չի նեղուիր:

×

Օգոստոս 1. — Այսօր, ուրբաթ, գնեցի առաջին տուփը. սէլթիֆ մը: (Յաջորդը չորեքշաբթի): «Աչք ամենեցուն ի քեզ հային»: Խեղճ տուփ, ո՞ր մէկուն բաժնել. Հ.ի՞ն, Լ.ի՞ն, Ս.ի՞ն, տիկին Ա.ի՞ն, տիկին Բ.ի՞ն, օր. Վ.ի՞ն...

Շաւկացի մը. — Աճուրդ, աճո՛ւրդ...

Ընկեր Կ. — Ախր ինչի՞նչ էք շտապում. մի ժողով սարքիր, մտքերի փոխանակութիւն կատարենք, տեսնենք ի՞նչ են ասում ընկերները...

Օր. Ա. — Ամէնէն աղէկը՝ դուն ծխէ, որպէս զի ո եւ է մէկուն սիրտը կոտորած չըլլաս:

X

Օգոստոս 23. — Թերթերը միշտ քրքրելով այս նոր տաճնապը, հ'առաջարկեն հետեւեալ «փոխնորդ»ները. — Եղեւին (առմուազ, միսկ օթու), ընկոյղի տերեւ, առանձին կամ միւսին հետ խառնուած: Եգիպտացորենի քիստը (մօրուք), խոճիկի տերեւ (փա տ'ամ), հացի ծառին տերեւը (ֆռէմ), եղիճ, շագանակենիի տերեւ եւն.:

Ամէն պարագայի մէջ, ծխախոտի զրկանքին չդիմացողները այնքան շատ են որ, ոչ գինը կը նային, ոչ ալ տեսակը: «Չեմ դիմանար, ա՛խ, չեմ դիմանար»:

Ալ ինչո՞ւ զարմանալ որ ուրիշներ ալ չեն դիմանար ծովու կամ քարիւղի հոտին:

X

Սեպտեմբեր 15. — Ծխախոտի բաժնեչափը նորէն կրճատուեցաւ այսօր, — շաբաթը երկու տուփ գլանիկի կամ մէկ տուփ ծխախոտի փոխարէն ամիսը երեք տուփ ծխախոտ կամ վեց տուփ գլանիկ: Բաժանումը՝ տասնօրեակէ տասնօրեակ:

Արդէն սովորական դարձած է 25-30ի գնել կօլուազը:

Սեպտեմբեր 23. — Ծխավաճառները արձանագրած են տասը միլիոն հոգի: Մասնագէտներ կը հաշուեն թէ քաղդատելով տրամադրելի մթերքին հետ, իւրաքանչիւր ծխողի կ'իյնայ տարին մէկ քիլօ, օրական իւր երեք կրամ, ուրիշ խօսքով երեք գլանիկ:

X

Երգիծաբաններն ու ծաղրանկարիչները լեզու են ելած:

Աղջիկը՝ գրկելով տղամ. — Կը սիրե՛մ քեզ, ի՛նչ աղուոր ծխախոտ կը հոտիս...

Ազնուական մը կը խառնէ սպասաւորին գրպանը, ցուցնելով գլանիկները:

Սպասաւորը. — Բայց իմ ծխախոտս է, պարոն:

— Մի մոռնար քեզի նուիրած «փիփօ»ներս, տղա՛ս:

Մէկուն տունը բռնկեր է: Տանտէրը գիշերնոցով փողոց նետուած, կը պատմէ հարեւանին.

— Ծխախոտս փրկեցի, մնացեալը ճիւճ'րս...

X

1942. — Սովորական կապոյտը 60-70: Գաւաթ մը ջուրի պէս: Կճատ ժողովել գիտե՞ս: Բաժնեչափի հաստատումէն ի վեր շնորհքով մարդիկը եւ շնորհալի տիկիներն անգամ կը դողան գլանիկի մնացորդներուն վրայ:

Շատերը մասնաւոր տուփեր ունին իրենց գրպանը, պահելու համար կճատը կամ «որբուկը» (մէկօ, գմաքիտ):

Գլանիկը հատա՞ւ: Մնացորդը հանդիսաւորապէս մարելով կը

տեղաւորեն տուիին մէջ, նստած կամ քալած, խօսած ատեն: Ճիշդ ինչպէս որ տիկիներն ու օրիորդները օրուան որ եւ է ժամուն երեսի փոշին, շրթներուն ներկը քսելով, նորոգելով տուիլը կը տեղաւորեն պայուսակին մէջ:

Տուներու մէջ ալ տանտիրուհին գուրգուրանքով կը ժողվէ մոխրամանին մէջ ձգուած կտորները, որպէսզի աղան գլանիկ մը աւելի ունենայ:

Հանրակառքը ճամբայ պիտի ելլէ. տոմսակալճառը մարելով բերնին փակած վերջին կտորը, կը պահէ գլխարկին մէջ: Իրիկուան պաշար:

Ամառ ձմեռ, օրուան բոլոր ժամերուն, քաղմաթիւ քաղաքացիներ, բանուոր թէ ունեւոր, տաբատը ծակ լակոտներ թէ կոճկուած պուտժուաներ կամ անճար կիներ իրենց աչքերը չորս բացած՝ կճատ կ'որսան մայթերուն վրայ, ցեխին մէջ, սրճարանը, սեղաններուն տակ, աղքատներուն խորը:

— Ներողութիւն, ես ձեզմէ առաջ տեսայ այդ կճատը:

Ամբողջ փողոցներ, պողոտաներ ման գաս, դժուար թէ մէկ հատիկ «մէկօ» գտնես:

Վա՛յ անոնց որ արհեստի վերածեր էին կճատ ժողվելը: Ճշմարիտ արհեստապետութիւն մը կը կաղմէին անոնք: Շատեր մասնաւոր փայտ մը ունին, կճատները կտցելու համար: Փողոցէ փողոց, սրճարաններու, սրահներու, թատրոններու, սինէմաներու մէջ: Կը ժողվէին ու կը ծախէին ալ: Իսկ այսօր.

— Առաջ 100-150 կճատ կը ժողվէի կեդրոնական թատրոնի մը մէջ, ներկայացումէն վերջը, մոխրամաններէն կամ դեախնէն: Այսօր պէտք է ինքզինքս բախտաւոր համարիմ, եթէ երեք չորս հատ գտնեմ:

Վերջին բաժնեչափը հաստատուեցաւ 1941 Նոյեմբերին:

«Արգոյ հասարակութիւնը» անճանաչելի դարձած է, այդ օրէն ի վեր:

— Առաջ շաբաթը 450 ֆրանք ծախք ունէի ծխախոտի համար. հիմա կը ծախսեմ օրական 150 ֆրանք:

Անշուշտ աւելի գիշատիչ «պուտժուա»ներ ալ կան: Իսկ ի՞նչպէս ... կը միան «պրոլետար»ները:

Երկուքի կը բաժնեն պատրաստ գլանիկը, երկու հատ ծխած կամ քաանոց տուփը կրկնապատկած ըլլալու համար:

Կը պարպեն գլանիկը, եւ թուղթի մէջ փաթթելով ծխախոտին կէսը, մէկ երրորդը, կը շինեն գլանիկ մը ճոզած, բարակուկ, իսկ աւելցածը կը պահեն:

Պատրաստ գլանիկը մինչեւ կէսը ծխելէ վերջ, կը մարեն եւ կը պահեն, յաջորդ անգամուան համար:

Աղբօր բաժին կ'ընեն, ունեցողի մը հետ: (Կան ալ որ փոխն ի փոխ կը ծխեն):

Կը բարեխառնեն, կը ճոխացնեն ծխախոտը, խառնելով գոյնզգոյն տերեւներ եւ կճատի պաշարը:

Իսկ եթէ տիկինն ալ կը ծխէ: Ո՛հ, այն ատեն մուկը կ'ելլէ, բոցը չելլեր:

Տըտում թէ զուարթ, նստիմ եւ խորհիմ

Զուռնիմ սիկարին պէս հեշտ մտերիմ:

Նոյն է երկուքին մեր ճակատագիր,

Բիչ քիչ կը վառիմ եւ դառնամ մոխիր: (Մ. Աճէմեան)

ՇԱՏԵՐԻՆ ՄԷԿԸ

× Երկիրներու մեծ մասին օրէնքները շինուած են դժբախտները հարստահարելու եւ հզօր մարդը պաշտպանելու համար:

× Աշխարհի ամենամեծ հոկտոբը յաջողութիւնն է:

× Ամենամեծ հանքապետականը Յիսուս-Քրիստոսն է:

× Երկաթարդութեան մէջ կորսուած ամէն ժամ դժբախտութեան դուռ մը կը բացայ ապագային:

× Գեղեցիկ կին մը հաճոյք է աչքերուն համար. բարի կին մը՝ սրտին համար. մէկը գոհար մըն է, միւսը գանձ մը:

× Ով որ կը փրկէ իր հայրենիքը, ոչ մէկ օրէնք բռնաբարած կ'ըլլայ:

× Սառմասրտութիւնը ամենամեծ յատկութիւնն է այն մարդուն որ սահմանուած է հրամայելու:

× Տխմարները անցեալի մասին կը խօսին, իմաստունները՝ մեր-կայի, խեղդերը՝ ապագայի: (ՆԱՓՈԼԷՈՆ):

